

Jaarrapportage 2010

WOT-04-003 Advisering Natuur & Milieu

werkdocumenten

wot

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu

WAGENINGENUR

For quality of life

Jaarrapportage 2010

De reeks 'Werkdocumenten' bevat tussenresultaten van het onderzoek van de uitvoerende instellingen voor de unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu (WOT Natuur & Milieu). De reeks is een intern communicatiemedium en wordt niet buiten de context van de WOT Natuur & Milieu verspreid. De inhoud van dit document is vooral bedoeld als referentiemateriaal voor collega-onderzoekers die onderzoek uitvoeren in opdracht van de WOT Natuur & Milieu. Zodra eindresultaten zijn bereikt, worden deze ook buiten deze reeks gepubliceerd.

Dit werkdocument is gemaakt conform het Kwaliteitshandboek van de WOT Natuur & Milieu en is goedgekeurd door Paul Hinssen (deel)programmaleider WOT Natuur & Milieu.

Jaarrapportage 2010

WOT-04-003

Advisering Natuur & Milieu

Werkdocument 232

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu

Wageningen, februari 2011

©2011 **Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu**

Postbus 47, 6700 AA Wageningen

Tel: (0317) 48 54 71; Fax: (0317) 41 90 00; e-mail: info.wnm@wur.nl

---

De reeks WOt-werkdocumenten is een uitgave van de unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, onderdeel van Wageningen UR. Dit werkdocument is verkrijgbaar bij het secretariaat. **Het document is ook te downloaden via www.wotnatuurenmilieu.wur.nl.**

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Postbus 47, 6700 AA Wageningen

Tel: (0317) 48 54 71; Fax: (0317) 41 90 00; e-mail: info.wnm@wur.nl; Internet: www.wotnatuurenmilieu.wur.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De uitgever aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Woord vooraf

Sinds 1 januari 2005 worden de Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu uitgevoerd onder de voorwaarden die het ministerie van Economische Zaken, Landbouw & Innovatie (EL&I) en de stichting DLO eind 2004 zijn overeengekomen en die zijn vastgelegd in de Uitvoeringsovereenkomst WOT Natuur & Milieu.

Per WOT-programma is een zelfstandig werkdocument samengesteld, dat bestaat uit twee delen: een samenvattende rapportage over het programma als geheel, een beschrijving van elk der afzonderlijke projecten. De volgende werkdocumenten omvatten samen de jaarrapportage over 2010 van de WOT Natuur & Milieu:

Nr. 230: WOT-04-001 Koepel (Communicatie, Kwaliteit en Management)

Nr. 231: WOT-04-002 Onderbouwend Onderzoek

Nr. 232: WOT-04-003 Advisering Natuur & Milieu

Nr. 233: WOT-04-005 M-AVP

Nr. 234: WOT-04-006 Natuurplanbureaufunctie

Nr. 235: WOT-04-007 Milieuplanbureaufunctie

Dit werkdocument bevat de jaarresultaten van het WOT programma **WOT-04-003 (Advisering Natuur & Milieu)**. De resultaten van deze projecten hebben hun weg gevonden in de werkdocumenten, rapporten en studies van de WOT Natuur & Milieu.

Daarnaast wordt in het Kennisbasis onderzoek (KB) jaarlijks geïnvesteerd in kennisvernieuwing voor de WOT Natuur & Milieu. De rapportage hierover wordt opgesteld onder verantwoordelijkheid van de leiding van dit Kennisbasis onderzoek.

Ter verantwoording van de besteding van de beschikbare middelen is voor elk project een beknopt verslag gemaakt. Deze verslagen zijn hier gebundeld. In elk verslag staan voor het desbetreffende project de administratieve gegevens en een beknopte inhoudelijke beschrijving van het doel en het behaalde resultaat.

Paul Hinssen

Inhoud

Woord vooraf	5
Thema-rapportage WOT-04-003	9
Project-rapportage WOT-04-003	15

Thema-rapportage WOT-04-003

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu (WOT Natuur & Milieu)

Programma WOT-04-003: Advisering Natuur & Milieu

1. Naam+nr. cluster, naam clusterleider:
WOT-04,
Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu
Paul Hinssen
2. Naam+ nr. thema:
WOT-04-003,
Advisering Natuur & Milieu,
3. Naam thema-coördinator (met Wageningen UR-onderdeel):
Paul Hinssen, Alterra
4. Contactperso(n)en EL&I (met EL&I-directie)/overige betrokkenen (met organisatiennaam):
Peter Bos (EL&I-NLP)
Folchert van Dijken (EL&I-NLP)
Bernard Baerends (EL&I-DRZ-Noord)
Martijn Peijs (EL&I-NLP)
Mark de Bode (EL&I-DK)
Her de Heer (EL&I-NLP)
Her de Heer (EL&I-NLP)
Henri Bos(EL&I-AKV)
Martin van Rietschoten (EL&I-AKV)
5. Deelnemende kennisinstellingen binnen en buiten Wageningen UR:
Alterra
IMARES
RIKILT
6. Doelgroepen:
Parlement, Kabinet, Beleidsdirecties van EL&I, I&M
8. De beleidsopgave(n) van EL&I waaraan de onderzoeksresultaten een bijdrage leveren:
Het ministerie van EL&I en de Raad van Bestuur van Wageningen UR leggen de Wettelijke Onderzoekstaken Natuur en Milieu (WOT N&M) vast in verschillende uitvoeringsovereenkomsten. De Uitvoeringsovereenkomst Advisering Natuur en Milieu (WOT-Advisering N&M) is in december 2007 ondertekend, en geldt voor de jaren 2008-2012. Hierin zijn de taken en werkafspraken vastgelegd, die voortvloeien uit de wettelijke adviestaken.

Op basis van de werkafspraken WOT-Advisering N&M is het werkprogramma 2010 opgesteld en uitgevoerd. Vanaf 2009 zijn de projecten van het RIKILT betreffende AID meststoffen en Referentielaboratorium meststoffen toegevoegd. Er is rekening gehouden met de volgende additionele budgetten:

- 100.000 euro in het cluster Agroketens en Visserij, onderdeel onderbouwing wet- en regelgeving voor de werkgroepen van de CDM,
- Financiering van CTGB voor de te leveren adviezen.

De beoogde 95.000 euro in de kennisbasis voor WOT-Advisering N&M ter behoud van sleutelexpertise is in 2010 benut voor het schrijven van wetenschappelijke

papers ter borging van de kwaliteit van deze wettelijke onderzoekstaken. Deze papers zullen in 2011 worden afgerond.

9. De kennisvragen die aan de beleidsopgave(n) gekoppeld zijn en die worden beantwoord met de uitkomsten van het onderzoek;
Zie uitvoeringsovereenkomst WOT-Advisering N&M en bijbehorende werkafspraken. Voor 2010 geldt de navolgende verbijzondering hiervan:

Taak	Contactpersoon	Kennisbehoefte 2010
Advisering EL&I in IWC	Peter Bos (EL&I-NLP)	Nederlandse inbreng in IWC
Advisering EL&I in ASCOBANS	Folchert van Dijken (EL&I-NLP)	Nederlandse inbreng in ASCOBANS
Advisering EL&I in TWO	Bernard Baerends (EL&I-DRZ-Noord)	Nederlandse inbreng in TWO
Onderzoek Antarctica	Martijn Peijs (EL&I-NLP)	Nederlandse bijdrage aan internationaal onderzoek ten behoeve van bescherming en beheer
Commissie Deskundigen Mestbeleid	Mark de Bode (EL&I-DK)	Advies over het mestbeleid,
Adviezen CTGB	Her de Heer (EL&I-NLP)	Advies over toelating van bestrijdingsmiddelen
Instrumentarium CTGB	Her de Heer (EL&I-NLP)	Instrumentarium ter beoordeling toelating bestrijdingsmiddelen
AID Meststoffen	Henri Bos (EL&I-AKV)	Toetsing monsters AID
Referentielab meststoffen	Martin van Rietschoten (EL&I-AKV)	Functioneren als referentielaboratorium voor monsternamen meststoffen

10. De beoogde en daadwerkelijk in 2010 bereikte (tussen)resultaten;

Taak	Bereikte resultaten in 2010
Advisering EL&I in IWC	Jaarlijkse voortgangsrapportages walvisonderzoek, jaarlijkse verslagen van zittingen IWC
Advisering EL&I in ASCOBANS	Jaarlijkse rapportage van zittingen ASCOBANS, van werkgroep en project Recovery Harbour Porpoise.
Advisering EL&I in TWO	Monitorresultaten, wetenschappelijke publicatie zeehonden (1x/5jr), Quality Status Report (Marine Mammals), advies op aanvraag
Onderzoek Antarctica	Wetenschappelijke publicaties, invulling diverse internationale lidmaatschappen, schriftelijk advies, voorbereiding toekomstige expeditie-samenwerking, deelname CCALMR
Commissie Deskundigen Mestbeleid	Schriftelijk advies op aanvraag
Adviezen CTGB	Schriftelijk advies op aanvraag
Instrumentarium CTGB	Helpdesk, website, training, kwaliteitsborging
AID Meststoffen	monsters AID getoetst
Referentielab meststoffen	Als referentielaboratorium voor monsternamen meststoffen opgetreden

11. De gerealiseerde kennisoverdracht richting doelgroep en de benutting van ontwikkelde kennis door de doelgroep.

De gerapporteerde resultaten vinden langs verschillende wegen hun bestemming bij doelgroepen. Intern zorgen werkdocumenten ervoor dat collega onderzoekers

kunnen voortbouwen op verkregen resultaten. Extern worden via de contactpersoon van het desbetreffende project de beleidsdoelgroepen geïnformeerd .

12. De samenwerking tussen de bij het thema betrokken DLO-instituten en andere instellingen/organisaties;

Binnen dit programma vallen projecten van Alterra (ca 50%) en IMARES (ca 50%). De projecten verschillen onderling sterk qua onderwerp en doelgroep. Op het gebied van meststoffen en bestrijdingsmiddelen wordt samengewerkt met deskundigen binnen en buiten Wageningen UR en met CTGB. Bij het Antarcticaonderzoek is intensieve samenwerking met een omvangrijk internationaal consortium. De inbreng van deskundigen bij de internationale activiteiten in IWC, ASCOBANS en TWO zijn sterk bilateraal van aard. De werkzaamheden zijn uitgezet binnen de voorwaarden van het WOT-statuuut en zijn gebaseerd op de afspraken die conform de wettelijke basis jaarlijks met EL&I worden gemaakt.

Project-rapportage WOT-04-003

Overzicht projecten WOT-04-003

WOT-04-003-002	Onderzoek Antarctica	19
WOT-04-003-003	Advisering LNV in IWC	23
WOT-04-003-004	Advisering LNV in ASCOBANS	25
WOT-04-003-005	Advisering LNV in TWO	27
WOT-04-003-006	Instrumentarium t.b.v. adviezen CTGB	29
WOT-04-003-007	Programmamanagement Advisering	31
WOT-04-003-008	Commissie Deskundigen Mestbeleid	33
WOT-04-003-009	Adhoc investeringen	41
WOT-04-003-010	AID onderzoeksmonsters meststoffen	43
WOT-04-003-011	Borging mestlaboratoria	45

WOT-04-003-002 Onderzoek Antarctica

Startdatum: 01-jan-2010

Einddatum: 31-dec-2010

Projectleider

Naam: Franeker, van, Jan Andries (frane001)

e-mail: jan.vanfraneker@wur.nl

Instituut: IMARES

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Peijs, Martijn	Min EL&I Directie NLP	Opdrachtgever	01-jan-2010	31-dec-2010

Kennisbehoefte

Doelgroep zijn de nationale en internationale beleidsmakers die te maken hebben met het Nederlands lidmaatschap in het Antarctisch Verdrag (AT Antarctic Treaty) en vanuit die achtergrond te maken hebben met beleidsvragen aangaande Antarctische natuurbescherming en ecologisch visserijbeheer in het Antarctisch visserijverdrag (CCAMLR: Convention for the Conservation of Antarctic Marine Living Resources). Uiteraard kunnen stakeholders uit natuurbescherming en visserij als afgeleide doelgroep worden benoemd. Bescherming en beheer vereisen gedegen kennis van van het functioneren van het ecosysteem onder invloed van bijv klimaatsverandering en visserij. CCAMLR gaat uit van bescherming van zowel beviste soorten als hogere diersoorten die daarvan direct of indirect afhankelijk zijn.

Doelstelling project

Nederland is sinds 1990 stemgerechtigd lid van het Antarctisch Verdrag. Stemgerechtigde leden zijn volgens dit verdrag verplicht tot een 'aanzienlijke en permanente onderzoeksinspanning' in Antarctica. De Nederlandse overheid heeft de taken verdeeld over verschillende ministeries, waaronder EL&I. Naast stemrechtbehoud heeft het EL&I-onderzoek het doel een bijdrage te leveren aan bescherming en beheer van de natuur en visserij. IMARES wil zich in internationaal onderzoek en beleidsoverleg blijven profileren met specialistisch onderzoek naar het belang van de Antarctische zee ijs zone en oppervlaktewater op de populaties van krill en vis in samenhang met de daarvan afhankelijke zeevogels en zeezoogdieren.

Aanpak en tijdsplan

De WOT Antarctica is een lange termijn activiteit waarin Nederland zich op basis van kwalitatief hoogstaand en gespecialiseerd ecologisch onderzoek van IMARES een plaats verwerft in wetenschappelijke, als beleidsgerichte fora. De aanpak is er een van een verdeling van inzet tussen deelname aan wetenschappelijk onderzoeks expedities (gemiddeld eens in ca. 3 á 4 jaar), het in Nederland uitwerken van uitgebreide monsternames en data, publiceren van resultaten, en het inbrengen van ontwikkelde kennis in met name werkgroepen en wetenschappelijk committee van CCAMLR. In het jaar 2010 vond geen echte expeditie deelname plaats. Wel is ondersteuning geboden aan een Duits project waarin een IMARES medewerker is ingehuurd. De focus van activiteiten lag op analyses van eerder genomen monsters, publicaties, vertegenwoordiging in CCAMLR en de voorbereidingen van een mede door EU gewenste workshop betreffende Antarctisch Krill in 2011. Daarnaast werd veel tijd besteed aan de promotie van Jeroen Creuwels op basis van zijn eerder Antarctisch onderzoek.

Beoogde en bereikte resultaten en producten

Publicaties

Creuwels, J.C.S. 2010. Breeding Ecology of Antarctic Petrels and Southern Fulmars in coastal Antarctica. PhD Thesis University of Groningen, 10-Dec-2010. RUG Groningen 208 pp. (ISBN 978-90-367-4705-9; <http://irs.ub.rug.nl/ppn/330535145>).

Creuwels, J.C.S., Engelhard, G.A., Van Franeker, J.A., Van der Veer, W., Hasperhoven, J.G. & Ruiterman, W. 2010. Foraging strategies of Antarctic Fulmarine petrels. *Marine Ornithology* 38: 17-22.

Flores, H., Van Franeker, J.A., Feij, B., Meijboom, A., & Van Dorssen, M. 2010. Macrozooplankton and micronekton in the surface layer and under sea ice. *Berichte zur Polar- und Meeresforschung / Reports on Polar and Marine Research* 604: 52-64

Van de Putte, A.P.; Jackson, G.D.; Pakhomov, E.; Flores, H.; & Volckaert, F.A.M. 2010. Distribution of squid and fish in the pelagic zone of the Cosmonaut Sea and Prydz Bay region during the BROKE-west campaign.. *Deep-SeaResearch II* 57: 956-967

Van Franeker, J.A., Feij, B., Flores, H., Meijboom, A., & Van Dorssen, M. 2010. Marine birds and mammals in the Lazarev Sea: the summer influx. *Berichte zur Polar- und Meeresforschung / Reports on Polar and Marine Research* 604: 65-77.

Van Franeker, J.A., Feij, B., Meijboom, A., & Müller, E. 2010. Sea ice conditions during Polarstern expedition ANT-24-2, December 2007 - January 2008. *Berichte zur Polar- und Meeresforschung / Reports on Polar and Marine Research* 604: 159-162.

Lezingen/ Presentaties onder meer bij

IPY Congres Oslo

SCAR congres Buenos Aires

Publiciteit

NRC Next 8 Dec 2010; Article half page on thesis Creuwels; by Sander Voormolen: Desastreuze vlokken: sneeuwval nekt Antarctische Stormvogel

NRC 7 Dec 2010; article full page on thesis Creuwels; by Sander Voormolen Sneeuwval nekt stormvogel

Volkskrant 8 Dec 2010; article lower 3rd 2 pages; by Marcus Werner: Stormvogelkuikens bestuderen bij een frisse windkracht 12.

Internet:

Dossier over het Antarctisch onderzoek:

www.imares.wur.nl/UK/research/dossiers/antarctica/

Internet site voor de in 2011 te houden workshop over krill:

www.changinkrill.wur.nl

Vertegenwoordiging in Internationaal overleg:

Deelgenomen aan de CCAMLR WG-EMM in Kaapstad, Juli 2010 (Werkgroep Ecosystem Monitoring and Management)

Artikel 2011:

Brink N.W. van den, Riddle, M.J., Van den Heuvel-Greve, M. & Van Franeker, J.A. 2011. Contrasting time trends of organic contaminants in Antarctic pelagic and

benthic food webs. Marine Pollution Bulletin 62: 128- 132,
doi:10.1016/j.marpolbul.2010.09.002.

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

Op geregelde basis heeft overleg plaatsgevonden met de contactpersonen EL&I (M.Peijs; R.Schaap; J. Groeneveld) plaatsgevonden over het IMARES onderzoek en vooral de inbreng van resultaten in CCAMLR in de WG EMM (Werkgroep Ecosystem Monitoring and Management) en het Scientific Committee, en de organisatie van een (mede met steun EU en NWO) in 2011 bij IMARES te organiseren workshop tav ecologie en beheer van Antarctisch Krill onder veranderende omstandigheden (in samenwerking/overleg met CCAMLR). In algemene zin voor een breed publiek is de communicatie versterkt met het aanmaken van een IMARES internet dossier over het Antarctisch onderzoek www.imares.wur.nl/UK/research/dossiers/antarctica/.

WOT-04-003-003 Advisering LNV in IWC

Startdatum: 01-jan-2010

Einddatum: 31-dec-2010

Projectleider

Naam: Scheidat, Meike (schei006)

e-mail: meike.scheidat@wur.nl

Instituut: IMARES

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Bos, Peter	Min EL&I Directie NLP	EL&I Contactpersoon	01-jan-2010	31-dec-2010

Kennisbehoefte

Dit project levert een bijdrage aan de realisering van het geformuleerde overheidsbeleid t.a.v. beheer van walvissen. Door deelname aan het WC wordt het wetenschappelijk advies van het gehele WC aan de Commissie, mede bepaald door het Nederlandse standpunt ter zake. Door deelname aan de jaarlijkse Commissie vergaderingen als lid van de Nederlandse delegatie wordt die delegatie ondersteund in haar besluitvorming, met name is dit van belang wanneer *ad hoc* advies moet worden gegeven over de consequenties van ter plekke ingediende compromisvoorstellen.

Dit project heeft uiteindelijk als doel dat het door de Nederlandse overheid geformuleerde beleid t.a.v. walvisachtigen in het daartoe geëigende forum wordt ingebracht en daarmee een vinger aan de pols wordt gehouden of die beleidsopvattingen ook doorklinken in het uiteindelijke beheer.

Nederland is lid van de IWC omdat de overheid invloed wil hebben op het internationale beleid en beheer van walvisachtigen. In de IWC neemt Nederland een beschermingsgezinde positie in. Verscheidene landen op de wereld denken daar anders over, vandaar dat een sterke wetenschappelijke onderbouwing van het beleid en daaruit voortvloeiend beheer nodig is. De instrumenten voor Nederland om het internationale beleid mede te sturen is Nederlandse deelname aan het WC, waar het wetenschappelijk advies inzake alle walvissoorten wordt opgesteld, en daarnaast de inbreng van Nederland in de Commissie vergadering.

Doelstelling project

Nederland heeft de International Convention for the Regulation of Whaling ondertekend en geratificeerd en is uit dien hoofde lid van de International Whaling Commission (IWC). Zoals elke lidstaat heeft ook Nederland een vertegenwoordiger, Commissioner, in de IWC en die heeft stemrecht. Tot nu toe is de Nederlandse Commissioner iemand van het Ministerie van EL&I geweest.

Aanpak en tijdsplan

Kort samengevat zijn in 2010 voor dit project de volgende activiteiten ondernomen:

- Voorbereiding aan zittingen van het Wetenschappelijk Comité (Marocco), deelname via email communicatie.
- Bijeenkomsten van de Internationale Walvisvaart Commissie (de Commissioners, eveneens in Marocco)

- Inter-sessionele activiteiten w.o. (e.g. participatie working group Climate Change and Small Cetaceans)
- Participatie in Sub-Committee Small Cetaceans en andere relevante Sub-Committees
- Ad hoc adviezen aan EL&I-Directie Natuur.

Beoogde en bereikte resultaten en producten

Tijdens de vergaderingen van de IWC en buiten die vergaderingen om zijn de Nederlandse Commissioner en zijn medewerkers ondersteund in hun besluitvorming t.a.v. beheer en bescherming van walvissen op wereldschaal.

Scheidat, M. 2010. Netherlands Progress Report on Cetacean Research, May 2009 – May 2010, with statistical data for the calendar year 2009. SC/62/Prog Report The Netherlands, 6pp.

Scheidat, M. 2010. Report of the Scientific Committee meeting of the International Whaling Commission, Agadir, Morocco, 2010.

Williams, R, Friedlaender, A, Kock, KH, Lehnert, L, Roberts J and Scheidat, M. 2010. Antarctic minke whale density in relation to sea ice: helicopter surveys in the Weddell Sea. SC/62/IA13. 22pages

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

Op geregelde basis heeft overleg plaatsgevonden met de contactpersonen EL&I over de resultaten van het Wetenschappelijke Committee van de IWC en voor ad hoc advies.

WOT-04-003-004 Advisering LNV in ASCOBANS

Startdatum: 01-jan-2010

Einddatum: 31-dec-2010

Projectleider

Naam: Scheidat, Meike (schei006)

e-mail: meike.scheidat@wur.nl

Instituut: IMARES

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Dijken, Folchert van	Min EL&I Directie NLP	EL&I Contactpersoon	01-jan-2010	31-dec-2010

Kennisbehoefte

Dit project levert een bijdrage aan de uitvoering van het Nederlandse beleid t.a.v. het beheer van kleine walvisachtigen in het Agreement gebied en speciaal de verplichtingen die Nederland heeft in zijn eigen kustwateren, incl. het NCP. Door actieve deelname in het Advisory Committee (AC) worden de Nederlandse opvattingen over de bescherming en het beheer van kleine walvisachtigen en onderzoeksactiviteiten daartoe vanuit Nederland, in internationale fora naar voren gebracht.

Doelstelling project

Nederland heeft het verdrag ondertekend dat bescherming en beheer van Kleine walvisachtigen in de Noordzee en Oostzee beoogt: het Agreement on the Conservation of Small Cetaceans of the Baltic and North Seas (ASCOBANS). Dit Agreement is in 1994 van kracht geworden. De Nederlandse staat is in ASCOBANS vertegenwoordigd door EL&I.

IMARES is op verzoek van EL&I-Directie Natuur lid van het AC en daarnaast wetenschappelijk adviseur van de Nederlandse delegatie op de MOP (Meeting of Parties). Op ad hoc basis wordt tussentijds advies uitgebracht aan EL&I. Door dit project wordt het voorgenomen (inter)nationale beleid t.a.v. de bescherming en beheer van kleine walvisachtigen uitgevoerd en door terugkoppeling van de resultaten bereikt in de MOP en het AC, kan de Nederlandse besluitvorming dienaangaande worden gevoed en zo nodig worden geactualiseerd.

Aanpak en tijdspad

- Voorbereiding zittingen en deelname Wetenschappelijk Adviescomité
- Bijhouden van de internationale literatuur en andere ontwikkelingen, inclusief eigen onderzoek, op het terrain van de ecologie, bedreigingen en beheer inzake kleine walvisachtigen.
- Ad hoc adviezen aan EL&I-Directie Natuur
- deelname aan working groups (e.g. geluid, coordinatie North Sea Conservation Plan)

Beoogde en bereikte resultaten en producten

Scheidat, M. 2010. Annual National Report Netherlands. presented at the 17th ASCOBANS Advisory Committee meeting. UN Campus, Bonn, Germany, 4-6 October 2010. AAC17/Doc.2-07 (P). 33pages

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

Op geregelde basis heeft overleg plaatsgevonden met de contactpersonen EL&I. IMARES is deel van twee working groups binnen ASCOBANS en communicatie in deze groups gaat via email.

WOT-04-003-005 Advisering LNV in TWO

Startdatum: 01-jan-2010

Einddatum: 31-dec-2010

Projectleider

Naam: Brasseur, Sophie (brass001)

E-mail: sophie.brasseur@wur.nl

Instituut: IMARES

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Baerends, Bernard	Min EL&I Directie RZ- Noord	EL&I Contactpersoon	01-jan-2010	31-dec-2010

Kennisbehoefte

De Nederlandse overheid, i.c. EL&I -Directie Natuur* heeft t.b.v. algemene beleidsadviesing behoefte aan advies en invulling t.a.v. het internationaal beleid omtrent de zeehonden. Dit omvat de volgende taken:

- -Opstelling van de Seal Management Plan(SMP), de uitvoering ervan en de adviezen daaruit voortvloeiend.
- -Advisering in specifiek beleid voor Nederlandse Waddenzee en het Deltagebied.
- -Advies over internationaal beheer van zeehonden voorkomend buiten de Waddenzee.

*Bij het opstellen van dit document is niet duidelijk hoe de nieuwe ministerie de taken verdelen daarom wordt verwezen naar de oude structuur van het Ministerie van LNV

Doelstelling project

Het beleid en beheer van de gewone en de grijze zeehonden en van bruinvissen in en rond de Waddenzee is vastgelegd in het 5-jarige Seal Management Plan (SMP). De doelstelling van dit project is om bij te dragen aan de realisering van het door de Nederlandse overheid geformuleerde beleid ten aanzien van het beheer van zeehonden en bruinvissen in de Waddenzee. De neven doelstelling van dit project is tweeledig: ondersteuning en advisering van EL&I- Directie Regionale Zaken, Vestiging Zuid, inzake beheer van zeehonden in het Deltagebied

ondersteuning en advisering van de Nederlandse overheid, i.c. LNV-Directie Natuur t.b.v. hun positie inzake internationale beheerskwesties betreffende elders dan in de Waddenzee voorkomende zeehonden, specifiek aan bedreigde soorten.

Aanpak en tijdsplan

Dit jaar is de structuur van de trilaterale Waddenzee cooperatie herzien. Hiermee kwam het voortbestaan van de expertgroep in opspraak. Overleg heeft ertoe gelied dat de taken van de TSEG zullen worden voortgezet. Besprekingen hierover hebben echter de normale werkzaamheden wat vertraagd maar deze zullen spoedig worden voortgezet. Er werden wel voorbereidingen getroffen om een nieuwe Seal Management plan te schrijven en een workshop te organiseren met belanghebbende organisaties.

Beoogde en bereikte resultaten en producten

20 jaar internationaal zeehonden beheer in het kader van de conventie van Bonn (UNEP's Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals) werd gevierd.

[http://www.waddensea-secretariat.org/news/CMS Wadden Sea %20Press Release 20Anniversary.pdf](http://www.waddensea-secretariat.org/news/CMS_Wadden_Sea_%20Press_Release_20Anniversary.pdf)

In maart 2011 verschijnen de jaarlijkse rapporten voor 2010. deze zullen te vinden zijn op <http://www.waddensea-secretariat.org/management/SMP/seals.html>.

Er is daarnaast gewerkt aan de SMP (Seal Management Plan) die in 2011 zal uitkomen.

Door de veranderende structuur binnen het trilateraal overleg is de voortgang van lopende zaken wat vertraagd. Echter, de coördinatie van de vluchten is goed verlopen en binnen kort zal men verder gaan met het uitwerken van de langetermijn beheerplan van de Waddenzee. Ook is overleg geweest om in 2011 een brede vergadering bijeen te roepen over de gezondheid van de gewone zeehond.

Er werden een aantal adviezen uitgegeven over international beheerskwesties.

Omdat het accent vooral op de organisatie van het Trilaterale overleg was in 2011, zijn minder tastbare producten gegenereerd dan voorgaande jaren. De verwachting is dat dit jaar dit wordt ingehaald.

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

Zie resultaten

WOT-04-003-006 Instrumentarium t.b.v. adviezen CTGB

Startdatum: 01-jan-2010

Einddatum: 31-dec-2010

Projectleider

Naam: Berg, van den, Erik (berg046)

e-mail: erik.vandenberg@wur.nl

Instituut: ALTERRA

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Heer, Her de	Min EL&I	EL&I	01-jan-2010	31-dec-2010
	Directie NLP	Contactpersoon		

Kennisbehoefte

Er is geen specifieke kennisontwikkeling nodig; er wordt gebruikt gemaakt van reeds aanwezige kennis. Wel is er behoefte aan kwaliteitsborging van de softwarepakketten die gebruikt worden bij de toelatingsbeoordeling, ondersteuning van gebruikers en het adequaat verhelpen van eventuele fouten in de software.

Doelstelling project

Goed onderhoud van Ctgb instrumentarium en waar nodig ondersteuning van Ctgb voor gebruik in de Nederlandse toelatingsprocedure.

Aanpak en tijdsplan

De werkzaamheden tijdens het projectjaar hebben bestaan uit:

1. Een adequaat functionerende helpdesk voor gebruikers gedurende het hele jaar
2. Een goede kwaliteitsborging van de nieuwe rekenharten voor PEARL en TOXSWA. Deze nieuwe rekenharten worden uitgeleverd in de eerstvolgende release van softwarepakketten met deze modellen voor gebruik in de NL en EU beoordeling.
3. Verdere ontwikkeling van de nieuwe stoffenapplicatie SPIN, die gekoppeld kan worden aan zowel TOXSWA als PEARL voor invoer en beheer van stofgegevens.

Gedurende het jaar is onderhoud gepleegd aan de model websites. Het nieuwe model DROPLET staat nu ook vermeld op de portal www.pesticidemodels.nl.

Het paper over de validatie van het TOXSWA model is vertraagd door langdurige afwezigheid van de betrokken medewerker.

Het werk aan het manuscript over het afleiden van DegT50 waarden uit water-sediment studies heeft vertraging opgelopen in verband met het zwangerschapsverlof van de betrokken medewerkster.

Er is i.k.v. de NL Werkgroep Blootstelling Waterorganismen een hoofdstuk geschreven in het hoofd-rapport van de werkgroep waarin wordt aangegeven hoe de omzettingssnelheid in NL oppervlaktewater geschat kan worden.

Het gereserveerde budget voor het validatie paper is gebruikt voor de kwaliteitsborging van het PEARL model in het kader van de uit te brengen nieuwe versie van FOCUS_PEARL_444 met de herziene grondwaterscenario's. Verder is een deel gebruikt voor de realisatie van de nieuwe FOCUS_TOXSWA versie met metabolietoepie.

Beoogde en bereikte resultaten en producten

De helpdesk heeft gedurende het jaar gebruikers van de modellen TOXSWA, SWASH, PEARL en GeoPEARL ondersteund. De ondersteuning bestond uit het geven van adviezen ten aanzien het gebruik en/of de installatie van de software. In 2010 heeft de TOXSWA-SWASH helpdesk (Beltman, de Jong, Ter Horst, & Te Roller) 5 vragen over TOXSWA en 14 vragen over SWASH beantwoord. De PEARL-GeoPEARL helpdesk (van den Berg, Van Kraalingen en Tiktak) heeft ruim 30 vragen over PEARL en 4 vragen over GeoPEARL beantwoord.

1. Bijdrage aan Workshop FOCUS Surface Water Scenarios, 18 May 2010 door P. I. Adriaanse in samenwerking met Jonas Östgren (KEMI, Sweden). Evaluatie van deze workshop door P. I. Adriaanse, 2010, 2pp.
2. Presentatie "FOCUS Surface Water Scenarios en Enkele nieuwe ontwikkelingen" gehouden door P.I. Adriaanse bij NOTOX, 's Hertogenbosch, op 25 maart 2010. Evaluatie van deze presentatie door P. I. Adriaanse, 2010, 1 p.
3. Nieuwe operationele versie van rekenhart PEARL met bijbehorende database en userinterface ten behoeve van de release van FOCUS_PEARL_4.4.4. Dit pakket dient in januari 2011 aangeboden te worden aan EFSA version Control.
4. Nieuwe operationele beta versie van rekenhart van TOXSWA en bijbehorende database en userinterface met optie om de concentraties te berekenen van metabolieten die gevormd worden in water en/of sediment
5. Operationele beta versie van de stoffenapplicatie SPIN in combinatie met database voor eigenschappen van gewasbeschermingsmiddelen
6. Tiktak A, Adriaanse PI, Boesten JJTI, Delsman J, van Griethuysen C, ter Horst MMS, Linders JBHJ, van der Linden AMA, van de Zande JC. Scenarios for exposure of water organisms in the Netherlands - Edge-of-field water courses. RIVM Report 607407002/2010, RIVM, Bilthoven, The Netherlands. Concept.

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

De nieuwe versie van FOCUS_PEARL is aangeboden aan EFSA Version Control en zal naar verwachting in februari 2011 gebruikt gaan worden in het kader van de EU toelating van gewasbeschermingsmiddelen.

De nieuwe versies van FOCUS_TOXSWA en FOCUS_SWASH met de nieuwe metaboliet-optie zullen ook aangeboden worden bij EFSA Version Control voor gebruik van deze modellen in het kader van de EU toelating van gewasbeschermingsmiddelen.

WOT-04-003-007 Programmamanagement Advisering

Startdatum: 01-jan-2010

Einddatum: 31-dec-2010

Projectleider

Naam: Hinssen, Paul (hinss002)

e-mail: paul.hinssen@wur.nl

Instituut: ALTEERRA

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Rommelts, Wilmar	Min EL&I Directie NLP	EL&I Contactpersoon	01-jan-2010	31-dec-2010

Kennisbehoefte

De doelgroep is het ministerie van EL&I. De kennisbehoefte bestaat uit het efficiënt leiden van de projecten binnen het programma WOT-04-003.

Doelstelling project

Door sturing, planning en control zal een effectieve en efficiënte inzet van middelen en uitvoering van de projecten van het programma WOT-04-003 gerealiseerd worden.

Specifiek doel in 2010 (midterm) is om per wettelijke taak een wetenschappelijk artikel te publiceren. Doel hiervan is om de wetenschappelijke kwaliteit (door projectleider) en de maatschappelijke context en relevantie (door programmaleider) te borgen. Voor de projectleider is financiering vanuit kennisbasismiddelen (KB-WOT-MNP+) beschikbaar.

Aanpak en tijdsplan

Maart 2010: Jaarrapportage 2009: WOT Werkdocument 177.

November 2010: Werkprogramma 2011: WOT interne notitie 11. De projecten in dit programma zijn met ingang van het jaar 2011 gesplitst in twee groepen: de "AKV-groep" is ondergebracht in het nieuwe programma WOT-04-008. De "NLP-groep" is ondergebracht in het nieuwe programma WOT-04-009.

Beoogde en bereikte resultaten en producten

Jaarrapportage 2009: WOT Werkdocument 177

Financiële rapportage 2009: bijdrage in WOT interne notitie 7

Werkprogramma 2011: bijdrage in WOT interne notitie 11.

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

De jaarrapportage 2009 is in het voorjaar besproken met de Commissie van Toezicht. Het werkprogramma 2011 is op 29 oktober besproken met de Commissie van Toezicht.

WOT-04-003-008 Commissie Deskundigen Mestbeleid

Startdatum: 01-jan-2010

Einddatum: 31-dec-2010

Projectleider

Naam: Velthof, Gerard (velth006)

e-mail: gerard.velthof@wur.nl

Instituut: ALTEIRA

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Bode, Mark de	Min EL&I Directie NLP	EL&I Contactpersoon	01-jan-2010	31-dec-2010

Kennisbehoefte

De Commissie van Deskundigen Meststoffenwet (CDM) is op verzoek van het Ministerie van EL&I in het najaar van 2003 ingesteld. De CDM adviseert het ministerie van EL&I over gewenste aanpassingen van aannames, regels, normen, onderbouwingen en forfaits in de Meststoffenwet. Het is een wettelijke onderzoekstaak (WOT). De CDM ressorteert daarom onder de unit WOT Natuur & Milieu van Wageningen-UR, als onafhankelijke wetenschappelijke Commissie. De CDM wordt volledig vanuit de WOT gefinancierd. De werkzaamheden van de onderliggende werkgroepen daarentegen worden uit dit thema gefinancierd.

Doelstelling project

De CDM adviseert het ministerie van EL&I over gewenste aanpassingen van aannames, regels, normen, onderbouwingen en forfaits in de Meststoffenwet.

Aanpak en tijdspad

De CDM wordt gedeeltelijk gefinancierd uit het WOT-programma en gedeeltelijk uit het Beleidsondersteunend budget. De reguliere werkzaamheden zoals werkzaamheden van het secretariaat en bijeenkomsten van de Commissie worden uit het WOT-programma gefinancierd. De financiering van de specifieke werkzaamheden, zoals die door de werkgroepen worden uitgevoerd komt uit het BO-budget van het ministerie van EL&I. Bij de werkzaamheden kan onderscheid worden gemaakt naar permanente taken en adviesaanvragen en opdrachten van tijdelijke aard.

De CDM heeft de volgende permanente taken:

Beoordeling onderbouwing van geactualiseerde bemestingsadviezen. De gebruiksnormen in de meststoffenwet zijn gebaseerd op de landbouwkundige bemestingsadviezen. Hierdoor is er een druk vanuit het landbouwbedrijfsleven om de landbouwkundige bemestingsadviezen te verhogen. Taak van de CDM is om de verzoeken van actualisatie van de landbouwkundige bemestingsadviezen te toetsen en de Directie Landbouw op basis van deze toetsing te adviseren over de actualisatie.

Milieukundige en (landbouwkundige) beoordeling van meststoffen met het protocol Toetsing stoffen meststoffenwet. In de meststoffenwet zijn regels gesteld aan de kwaliteit van meststoffen die verhandeld worden. Achtergrond hiervan is dat voorkomen moet worden dat onverantwoord afvalstoffen in de landbouw worden afgezet. Het is de taak van de CDM om nieuwe meststoffen te toetsen op hun geschiktheid voor toepassing in de landbouw. Hiertoe wordt het in 2007 ontwikkelde protocol gebruikt.

Milieukundige en (landbouwkundige) beoordeling van co-vergistingsmaterialen met het hiervoor in 2009 opgestelde protocol.

Monitoring van de mestmarkt; Met de invoering van de gebruiksnorm voor dierlijke mest en de aanscherping van de gebruiksnormen voor stikstof en fosfaat wordt het steeds moeilijker om alle in Nederland geproduceerde dierlijke mest verantwoord af te kunnen zetten. Op welk moment mest echt niet meer plaatsbaar is, is moeilijk te voorspellen. Het is echter voor overheid en bedrijfsleven wel essentieel om te weten. Vandaar dat de minister de Tweede kamer heeft gemeld dat de mestmarkt jaarlijks zal worden gemonitord. Deze monitoring is een taak van de CDM.

Beoordeling van mestverwerkingstechnieken in het kader van de POR-regeling.

Review op onderzoeksrapporten ter onderbouwing van forfaits of normstelling. De normen en forfaits in de meststoffenwet zijn gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek. Taak voor de CDM is wetenschappelijke rapporten ter onderbouwing van normen en forfaits te reviewen.

Opstellen van de uitgangspunten voor de jaarlijkse berekening van de ammoniakemissie uit de landbouw in Nederland met het NEMA model.

Review RIVM-onderzoeksrapport over de evaluatie van de derogatie (RIVM rapporteert jaarlijks de resultaten van het derogatiemetnet aan de Europese Commissie).

Opdrachten van tijdelijke aard waaraan in 2010 door de CDM is gewerkt, zijn:
Evaluatie (en onzekerheidsanalyse) van het handhavingsinstrument mestgebruik
Werkgroep ammoniak-methodiek: het doorrekenen van historische reeksen vanaf 1990 (in verband met Kyoto-protocol)

Review van maatregelen die VBBM (Vereniging voor Behoud Boer en Milieu) en NFW (Noordelijke Friese Wouden) nemen om ammoniakemissies te beperken
Risicobeoordeling van contaminanten in afval en reststoffen (wordt apart gerapporteerd: (BO 12.07-006-005)

Advisering van het excretieforfait voor opfokzeugen

Advisering over BEX (bedrijfsspecifieke excretie) voor Zoogkoeien

Advisering BEX (bedrijfsspecifieke excretie) Jongvee

Opstellen van richtlijnen voor reviews in het kader van de Evaluatie Meststoffenwet 2012

Verkenning van landbouwkundige en milieukundige gevolgen van grootschalige toepassing van mineralenconcentraten als kunstmestvervanger in Nederland.

Beantwoording van vragen over de actualisatie bemestingsadvies zaaiuien

Beantwoording van vragen over differentiatie bemestingsadvies aardappelen

Brainstorm ter voorbereiding 5e Nederlandse Actieprogramma Nitraat Richtlijn

Berekening van de stikstofverteerbaarheid in voeders voor landbouwhuisdieren ten behoeve van de ammoniakberekening.

Bijdrage aan de review van het Landelijke Meetnet Effecten Mestbeleid (LMM) door de Technische Commissie Bodem (TCB)

Beoogde en bereikte resultaten en producten

Onderbouwing Gebruiksnormen

Er is op verzoek van het ministerie van EL&I in 2010 een nadere toelichting gegeven op de onderbouwing van de stikstofgebruiksnormen van zomergerst en zaaizuizen en op het in 2009 opgeleverd advies over differentiatie van stikstofgebruiksnormen van aardappelen.

Monitoring Mestmarkt

De synthese monitoring mestmarkt is opgeleverd met een achtergrond rapport.

Economische en institutionele analyse van de mestmarkt in NL

Een ad-hoc werkgroep van de CDM begeleidt een studie van LEI in opdracht van CDM naar de economische en institutionele analyse van de mestmarkt. Er is in juni 2010 een conceptrapport door het LEI opgeleverd. Dit rapport is gereviewed door de CDM. In december 2010 is een herziene versie aan de voorzitter van de CDM aangeboden.

Actualisatie bemestingsadviezen

Er zijn in 2010 geen adviezen aangeboden en beoordeeld.

Harmonisatie Ammoniakemissie (NEMA)

Begin 2010 is het NEMA-model op verschillende punten aangepast en verbeterd. In mei 2010 heeft Emissie Registratie besloten om de NEMA-methodiek te gaan hanteren voor de rapportages over emissies van ammoniak in kader NEC-richtlijn, Gothenborgprotocol en Kyoto protocol.

Er is een historische reeks (1990-2008) met gegevens opgesteld, die met NEMA is doorgerekend (het opleveren van een historische reeks met ammoniakemissies is noodzakelijk bij methodiekwijzigingen in het kader van het Kyoto protocol). Verder zijn de uitgangspunten voor het jaar 2009 verzameld, is het jaar 2009 doorgerekend en de zijn de resultaten aan ER gerapporteerd.

Er is een eenvoudige methodiek ontwikkelde en voor 2009 toegepast om de stikstofverteerbaarheid in voeders voor landbouwhuisdieren te berekenen. Hiermee kan de TAN-excretie (excretie van urine en urinezuur) worden berekend.

Mestverwerking POR

Er zijn in 2010 geen wijzigingen beoordeeld in het kader van Regeling Ontheffing Productierechten Meststoffenwet.

Actualisatie Mestproductienormen

Er is een advies opgesteld over het forfait voor P-vastlegging (P-gehalte) in opfokzeugen, op basis van het Rapport 364 van Livestock Research, getiteld "Gehalte en uitscheiding van fosfor en stikstof door opfokzeugen van ongeveer 130 kg".

Er is een advies opgesteld met een beoordeling van het rekenprogramma 'BEX Zoogkoeien'

Er is advies opgesteld met een oordeel over het concept-rapport 'BEX jongveeopfokbedrijven; Gebruik BEX melkvee voor bedrijven die uitsluitend jongvee voor de melkveehouderij opfokken' met bijbehorend rekenprogramma.

Toetsing Stoffen

In 2010 zijn 7 verzoeken afgehandeld die in 2009 werden ingediend. In 2010 zijn 14 verzoeken behandeld. Deze behandelingen hebben geleid tot 6 negatieve oordelen, 8

positieven oordelen en 9 verzoeken zijn nog in behandeling in afwachting van informatie die aangeleverd dient te worden.

Bij de uitvoering van de toetsing van bepaalde reststoffen aan het opgesteld Protocol zijn knelpunten gesignaleerd die de voortgang van de werkzaamheden belemmeren:

- 1 Het Protocol Beoordeling Stoffen Meststoffenwet hanteert een systematiek die leidt tot een strengere beoordeling van residuen van gewasbeschermingsmiddelen en biociden dan bij andere beoordelingskaders – bv. bij toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden – wordt gehanteerd. Als gevolg daarvan leidt toetsing aan voornoemd Protocol relatief vaak tot een negatief oordeel.
- 2 Vaak ontbreken bodemnormen voor Verwaarloosbaar Risico (VRbodem) of Maximaal Toelaatbaar Risiconiveau (MTRbodem). Het ontbreken van een normwaarde leidt conform het Protocol tot een negatief oordeel.
- 3 In geval een detectielimiet wordt opgegeven voor een contaminant, wordt de milieutoets van het Protocol uitgevoerd met de waarde van die limiet. Detectielimieten zijn vaak dusdanig hoog dat dit leidt tot een negatief oordeel. Daarnaast introduceert het rekenen met een fictieve waarde onzekerheid bij de uitkomst van de milieutoets. De grondslag voor het oordeel is onzeker en derhalve de basis voor een negatief oordeel.

Er is op 3 juni 2010 een brief gestuurd aan het ministerie van EL&I, waarin deze knelpunten worden beschreven. De knelpunten zijn tijdens een overleg met het ministerie van EL&I op 22 juni 2010 besproken. Het overleg heeft geresulteerd in drie verzoeken van het ministerie aan de CDM inzake

1. een inventarisatie over normenstelsels met hun beschermingsdoel en onderliggende systematiek,
2. over toepassing van verschillende systematieken op afval- en reststoffen die bestemd worden om als meststof of als covergistingsmateriaal te worden toegepast met spiegeling aan Duitse, Belgische en Deense regulering voor identieke stoffen en
3. om opties op te stellen voor herziening van normen voor anorganische en organische contaminanten.

Deze drie verzoeken met onderliggende vragen werden uitgewerkt in een conceptprojectvoorstel. Tijdens een startbijeenkomst met vertegenwoordigers van de ministeries van EL&I, I&M, RIVM, NMI en Alterra op 8 september 2010 werden onderwerpen van verzoeken geprioriteerd. Prioriteit werd gelegd bij de beoordeling van 21 (mogelijk meer dan 21) stoffen, ingediend door LTO-Noord en de Biogas Branche Organisatie.

Het project is eind november 2010 gestart.

Werkgroep Review Rekentool DR

In september is er een bijeenkomst geweest met werkgroep, verschillende afdelingen van het ministerie (DKI, AKV, DR, AID) en de Alterra-onderzoekers die de tool hebben ontwikkeld en beheren. Er wordt een nieuwe tool ontwikkeld die begin 2011 operationeel moet zijn. Deze nieuwe tool zal worden gereviewed. De review zal begin 2011 starten.

In december 2010 heeft de werkgroep vergaderd over de mogelijke inhoudelijke aanpak van de review.

Werkgroep Beoordeling praktijkproef bovengronds uitrijden van mest

Het ministerie van EL&I biedt in 2010 en 2011 ruimte voor een praktijkproef, die moet uitwijzen of het mogelijk is de naleving te borgen van managementmaatregelen die bedrijven moeten nemen om de emissie van ammoniak bij breedwerpige

bovengrondse toediening van drijfmest voldoende te reduceren. Deze proef wordt uitgevoerd door NFW en VBBM en zal moeten uitwijzen of een acceptabel model voor zelfhandhaving is te ontwikkelen en operationeel te houden. Met het oog op de evaluatie van de proef in 2011 en een tussenevaluatie aan het eind van 2010 heeft het ministerie van EL&I aan CDM advies gevraagd of de toegepaste maatregelen leiden tot een vermindering van ammoniakemissie.

De werkgroep heeft in 2010 een methodiek opgesteld om de ammoniakemissie te berekenen, nagegaan welke gegevens hiervoor nodig zijn en de benodigde gegevens opgevraagd bij NFW en VBBM. Alle managementgegevens zijn pas begin 2011 beschikbaar (in kader BEX), zodat de berekeningen in de periode januari – maart 2011 plaats zullen vinden. Het concept-advies wordt in april 2011 opgeleverd.

Werkgroep Verkenning mineralenconcentraten

Het doel van deze studie is een modelmatige verkenning van de landbouwkundige en milieukundige gevolgen van grootschalige toepassing van mineralenconcentraten als kunstmestvervanger in Nederland. De berekeningen worden door Alterra uitgevoerd onder begeleiding van een CDM-werkgroep.

Er is begin december 2010 een vergadering geweest, waarin een toelichting is gegeven op de studie en eerste discussie over de scenario's. De studie vindt in 2011 plaats.

Reviews

In 2009 and 2010 participeerde CDM in een review van het Landelijk Meetnet effecten Mestbeleid, in samenwerking met de Technische Commissie Bodembescherming (TCB). De CDM werd vertegenwoordigd door C. van der Salm (Alterra), M. Knotters (Alterra) en J. Schröder (Plant Research International).

Op verzoek van het ministerie van EL&I zijn richtlijnen opgesteld voor reviews van rapporten die in het kader van de Evaluatie Meststoffenwet 2012 zullen plaatsvinden (onder begeleiding van de CDM).

De jaarlijkse derogatie rapportage van RIVM en LEI is door CDM gereviewed.

Themadagen en workshops

25 mei 2010. Brainstormvergadering met de CDM ten behoeve van het 5e Nederlandse Actieprogramma Nitraat Richtlijn.

Deelnemers: Erik Mulleneers, Piet Soons, Martin van Rietschoten, Jasper Dalhuisen, Mark de Bode, Oscar Schoumans, Jaap Schröder, Oene Oenema, John Verhoeven, Gerard Velthof, Hein ten Berge

26 augustus 2010. Brainstorm over vraagstelling Evaluatie Meststoffenwet 2012 en rol van CDM in de evaluatie.

Deelnemers: Erik Mulleneers, Piet Soons, Jasper Dalhuisen, Mark de Bode, Oscar Schoumans, Wim van Dijk, Gerard Velthof, Hein ten Berge, Kaj Locher

Brief adviezen

30 augustus 2010. Beoordeling voorgesteld forfait opfokzeugen

8 december 2010: BEX jongveeopfokbedrijven

9 december 2010: BEX zoogkoeien

Toetsing stoffen en co-vergistingmaterialen: 14 adviezen opgeleverd (6 negatief en 8 positief).

Notities

19 feb 2010. Toelichting berekeningen overschot zaaiuien. Notitie H. ten Berge, Plant Research International

22 maart 2010. Toelichting aan Nederlands Aardappel Organisatie over CDM-advies over differentiatie gebruiksnormen aardappelen

Reviews

26 april 2010 Review rapportage monitoring derogatie

Bijeenkomsten

25 mei 2010. Brainstormvergadering met de CDM ten behoeve van het 5e Nederlandse Actieprogramma Nitraat Richtlijn. Deelnemers: Erik Mulleneers, Piet Soons, Martin van Rietschoten, Jasper Dalhuisen (EL&I-AKV), Mark de Bode (EL&I-DKI), Oscar Schoumans, Jaap Schröder, Oene Oenema, John Verhoeven, Gerard Velthof, Hein ten Berge (WUR)

26 augustus 2010. Brainstorm over vraagstelling Evaluatie Meststoffenwet 2012 en rol van CDM in de evaluatie.

Deelnemers: Erik Mulleneers, Piet Soons, Jasper Dalhuisen, Mark de Bode, Oscar Schoumans, Wim van Dijk, Gerard Velthof, Hein ten Berge, Kaj Locher

Rapporten

Berge ten H. & W. van Dijk² (2010) How to Reduce Nutrient Emissions from Agriculture? International Workshop Summary Report Utrecht, 19-20 November, 2009. Plant Research International B.V., Wageningen, Note 653

Bruggen, van. C. et al. (2010) Ammoniakemissie uit dierlijke mest en kunstmest 1990-2008. Berekend met het Nationaal Emissiemodel voor Ammoniak (NEMA). Concept WOT rapport.

Bruggen, van. C. et al. (2010) Nationaal Emissie-Model voor Ammoniak 2009 (NEMA2009). Uitgangspunten voor berekening van de ammoniakemissie in 2009. Concept WOT rapport.

Bikker, P. M.M. van Krimpen en G.J. Rammelink Stikstofverteerbaarheid in voeders voor landbouwhuisdieren. Berekeningen ten behoeve van de TAN-excretie. Concept WOT rapport.

Hoop, de J., F. Bunte, P.W. Blokland, H. van Kernebeek en H. Vrolijk. Economische analyse van de mestmarkt. Herzien concept rapport December 2010.

Luesink H.H. et al. (2010) Monitoring Mestmarkt 2009. Achtergronddocumentatie. LEI-rapport 2010-098. LEI Wageningen UR, Den Haag.

Hoogeveen, M.W. en H.H. Luesink (2010) Synthese monitoring mestmarkt 2009. WOT rapport 112. WOT Wageningen.

Wetenschappelijke publicaties

Huijsmans, J.F.M., D.W. Bussink, C.M. Groenestein, G.L. Velthof and G.J. Vermeulen (2011) Ammonia emission factors for field-applied manure, fertilisers and grazing in The Netherlands. To be submitted to Atmospheric Environment.

Groenestein, C.M., J.F.M. Huijsmans, G.L. Velthof, C. van Bruggen (2010) Ammonia emission factors for livestock housing and manure storages in the Netherlands. To be submitted to Atmospheric Environment.

Velthof, G.L., C. van Bruggen, C.M. Groenestein, B.J. de Haan, M.W. Hoogeveen and J.F.M. Huijsmans (2011) A model for inventory of ammonia emissions from agriculture in the Netherlands. To be submitted to Atmospheric Environment.

Overig

3 juni 2010. Knelpunten bij beoordeling Stoffen Meststoffenwet. Brief CDM aan ministerie EL&I

8 juli 2010. Gevolgen van verhoging van de gebruiksnorm van zomergerst voor de N concentraties in het grondwater onder zandbouwland en het drainwater op kleibouwland. Notitie J.J. Schröder, W. van Dijk & H.F.M. ten Berge (Wageningen UR) Richtlijnen Review rapporten ten behoeve van de Commissie Deskundigen Meststoffenwet (CDM).

Redeneerlijnen mestverwerking in kader Innovatieprogramma mest

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

De adviezen en producten van de CDM zijn beschikbaar op de website van de CDM: <http://www.cdm.wur.nl/NL/>

In de lijst met producten wordt en overzicht gegeven van de adviezen, notities en andere wijzen van communicatie met de directie AKV van het ministerie van EL&I.

Communicatie met Tweede Kamer

14 juni 2010. Milieutoets zaaiui (AKV/2010/2437)

In het VAO Mestbeleid van 22 april jl. verzocht het lid Snijder-Hazelhoff (VVD) in een motie de stikstofgebruiksnorm voor zaaiuien op klei te verhogen tot 170 kg N/ha (Kamerstukken II 2009-2010, 28385, nr. 174). Deze motie is aangehouden. Ook vroeg mevrouw Snijder-Hazelhoff naar de milieukundige overwegingen die ten grondslag liggen aan mijn besluit die verhoging vooralsnog te beperken tot 145 kg N/ha. Zoals in het VAO toegelicht, heb ik dat besluit gebaseerd op een beoordeling van de milieukundige effecten door de **Commissie van Deskundigen Meststoffenwet (CDM)**. Het betreffende advies treft u hierbij aan. Het is ook te vinden op de website van de CDM.

24 augustus 2010. Kamervragen over het mestbeleid (AKVL/2010/4887)

Het onderzoek moet antwoord geven op twee beleidsvragen: of de emissie met deze methode voldoende kan worden gereduceerd en of voldoende met zelfsturing kan worden geborgd dat bedrijven de noodzakelijke emissiebeperkende managementmaatregelen nemen. Om een antwoord te krijgen op de eerste vraag, zal de **Commissie van Deskundigen Meststoffenwet** op basis van door de twee verenigingen aan te leveren gegevens over de bedrijfsvoering beoordelen hoe de uitstoot van ammoniak bij de werkwijze van de deelnemers aan de proef zich verhoudt tot de emissie bij de wettelijk voorgeschreven methoden van mestaanwending. In het kader van de evaluatie van de proef zal ik u over de uitkomst informeren.

14 oktober 2010. Problemen en oplossingsrichtingen rond covergisters en biovergisting (AKV/2010/6152)

Alleen stoffen waarvan is komen vast te staan dat er geen landbouwkundige of milieukundige bezwaren bestaan, worden toegevoegd aan de positieve lijst. De beoordeling daarvan gebeurt door de onafhankelijke **Commissie van Deskundigen Meststoffenwet (CDM)** aan de hand van een protocol 'Beoordeling Stoffen Meststoffenwet'.

Vooruitlopend op een eventuele wijziging van de systematiek hebben LTO Nederland en de Biogas Brancheorganisatie 21 stoffen geïnventariseerd waarvan zij vinden dat deze op de positieve lijst horen te staan. Het CDM heeft de beoordeling van deze stoffen uiterlijk eind dit jaar afgerond waarna besloten kan worden welke van deze stoffen aan de lijst worden toegevoegd. Het CDM is de opdracht gegeven om samen met het RIVM de milieukundige criteria uit het protocol "Beoordeling Stoffen Meststoffenwet" te herijken. Dit zal eind volgend jaar gereed zijn. Vooruitlopend daarop zal het CDM voormelde 21 stoffen beoordelen op grond van expert judgement. De hierbij te hanteren criteria stemt het CDM af met de Technische Commissie Bodem.

WOT-04-003-009 Adhoc investeringen

Startdatum: 01-jan-2010

Einddatum: 31-dec-2010

Projectleider

Naam: Hinssen, Paul (hinss002)

e-mail: paul.hinssen@wur.nl

Instituut: ALTERRA

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Remmelts, Wilmar	Min EL&I Directie NLP	EL&I Contactpersoon	01-jan-2010	31-dec-2010

Kennisbehoefte

Doelgroep is primair DLO intern. Doel van het project is om het DLO mogelijk te maken in te spelen op onvoorziene situaties die een inzet van onderzoekscapaciteit nodig maken

Doelstelling project

Bij de uitvoering van een WOT Natuur & Milieu Adviseringstaak kan een onverwachte gebeurtenis optreden waarbij een ad hoc investering nodig is. Doel van dit project is om in dergelijke situatie snel en adequaat te kunnen inspringen, zonder een discussie over de financiering te hoeven voeren.

Aanpak en tijdsfad

In 2010 is tijd besteed aan de actieve begeleiding van het schrijven van wetenschappelijke papers bij vier projecten. Dit ter waarborging van de wetenschappelijke kwaliteit bij deze WOT-projecten (IWC/ASCOBANS, TWO, Antarctica en CDM). Daarnaast is tijd besteed aan oriëntatie op de maatschappelijke inbedding van deze projecten, onder meer door bij te dragen aan een pilot implementatie kwaliteitsbeleid onderzoeksgroepen.

Beoogde en bereikte resultaten en producten

Door de vier projectleiders zijn concept-papers opgesteld. Deze dienen in 2011 nog afgerond en ingediend te worden bij een tijdschrift. De bijdrage aan het kwaliteitsbeleid is vastgelegd in een Interne Notitie.

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

Communicatie over de (tussen)resultaten heeft plaatsgevonden met de auteurs (papers) en met de Concernraad van Wageningen UR (kwaliteitsbeleid).

WOT-04-003-010 AID onderzoeksmonsters meststoffen

Startdatum: 01-jan-2010

Einddatum: 31-dec-2010

Projectleider

Naam: Driessen, Jaap (dries017)

e-mail: jaap.driessen@wur.nl

Instituut: RIKILT

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Bos, Henri	Min EL&I Directie AKV	EL&I Contactpersoon	01-jan-2010	31-dec-2010

Kennisbehoefte

Doelgroep: EL&I-AKV, nVWA

Kennisbehoefte: Samenstelling van meststoffen. Contaminantenbelasting (zware metalen, organische microverontreinigingen) van niet-EG-meststoffen zoals zuiveringslib, compost, ingangsstoffen en eindproducten van co-vergisting.

Doelstelling project

Het onderzoek dient ter ondersteuning van het opsporingsbeleid van de nVWA die verantwoordelijk is voor de controle op de naleving van de wettelijke regelingen inzake de Meststoffenwet met inbegrip van het Uitvoeringsbesluit Meststoffenwet en de Uitvoeringsregeling Meststoffenwet.

Aanpak en tijdsplan

Aangeboden monsters worden chemisch en eventueel microscopisch onderzocht op waardegevend bestanddelen en op (an)organische contaminanten (zoals zware metalen, dioxines). Indien nodig wordt middels microscopisch onderzoek de identiteit bepaald. De te gebruiken analysemethoden zijn vermeld in Bijlage Ac bij de Uitvoeringsregeling Meststoffenwet.

Beoogde en bereikte resultaten en producten

In 2010 zijn 90 monsters aangeleverd, te weten 73 maal dierlijke meststoffen, 10 maal EG-kunstmeststoffen, zes maal compost en één monster zuiveringslib.

Zestien monsters, aangeduid als dierlijke meststoffen, hadden betrekking op een situatie waarbij twijfels zijn gerezen over de afvoer van een grote hoeveelheid vaste mest. Deze mest zou volgens opgave zijn gemengd met grond. Conform de instructies zijn deze monsters op het fosfaatgehalte onderzocht met de methode o-NEN 7435 uit het 'Accrediatatieprogramma Dierlijke mest; Samenstelling AP05'. Ten behoeve van de betrouwbaarheid van de meetwaarden is een ander laboratorium ingeschakeld, gespecialiseerd in bodemonderzoek en geaccrediteerd voor de fosfaatbepaling. De resultaten van beide laboratoria zijn goed vergelijkbaar (geen significante verschillen).

De overige mestmonsters, voornamelijk ingestuurd op verdenking van fraude, zijn in verband met het gebruiksnormenstelsel alle onderzocht op stikstof, fosfaat en droge stof. Bij twee monsters zijn opvallend hoge stikstof- én fosfaatgehalten gevonden.

De EG-kunstmestmonsters zijn aangeboden ter controle van de eisen uit Verordening (EG) nr. 2003/2003. Deze monsters betroffen zowel stikstof-, als fosfaat-, als

mengmeststoffen. Zeven monsters zijn onderzocht op (twee) verschillende stikstofvormen, eveneens zeven monsters op (twee) verschillende oplosbaarheden van fosfaat, vijf op kalium, zes op magnesium en vijf op sulfaat. Bij drie monsters zijn van de declaratie afwijkende gehalten gevonden (tweemaal kalium (waarvan éénmaal fors) en éénmaal magnesium).

Het monster zuiveringsslib overschreed voor cadmium en koper de maximaal toegelaten waarden van het Uitvoeringsbesluit Meststoffenwet, Bijlage II, tabel 2. Voor deze zware metalen werd respectievelijk 2 en 92 mg per kg droge stof gevonden (eisen: 1,25 resp. 75 mg/kg ds).

De zes monsters compost moeten worden onderzocht op de zware metalen uit tabel 3 in Bijlage II behorende bij het Uitvoeringsbesluit Meststoffenwet. Tevens is voor alle monsters gevraagd stikstof, fosfaat en droge stof te bepalen. Deze monsters zijn gespreid en aan het eind van 2010 in ontvangst genomen. Uit efficiency-overwegingen zullen deze monsters samen met een beperkt aantal compostmonsters uit milieuhandhavingzaken (en afkomstig van het Nederlands Forensisch Instituut (NFI)) begin 2011 in onderzoek worden genomen. Onderzoek van laatstgenoemde monsters heeft tot doel om de resultaten van RIKILT te vergelijken met die van het NFI. Een deel van het budget 2010 zal daartoe worden doorgeschoven.

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

Analyserapporten ten behoeve van verificatie van de regelgeving.

WOT-04-003-011 Borging mestlaboratoria

Startdatum: 01-jan-2010

Einddatum: 31-dec-2010

Projectleider

Naam: Driessen, Jaap (dries017)

e-mail: jaap.driessen@wur.nl

Instituut: RIKILT

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Rietschoten, Martin van	Min EL&I Directie AKV	EL&I Contactpersoon	01-jan-2010	31-dec-2010

Kennisbehoefte

Doelgroep: EL&I-AKV, EL&I-DKI, nVWA

Kennisbehoefte: Mate van overeenstemmen van RIKILT-resultaten voor stikstof (N) en fosfaat (P_2O_5) met die van de mestlaboratoria. Opsporen van mogelijke fraude-aangelegenheden.

Doelstelling project

Vergelijking van RIKILT-resultaten voor stikstof en fosfaat met die van de mestlaboratoria.

Aanpak en tijdsfad

RIKILT is middels het "Accreditatieprogramma dierlijke mest; Samenstelling AP05" (= bijlage H bij de Uitvoeringsregeling meststoffenwet) aangewezen als onafhankelijk laboratorium voor de organisatie van steekproeven met dierlijke mest. Per jaar worden vier steekproeven georganiseerd en per steekproef werden circa 235 monsters (her)onderzocht op stikstof (N) en fosfaat (P_2O_5). Aan de steekproeven wordt door zeven laboratoria deelgenomen. Bij de organisatie wordt ondersteuning gegeven door EL&I-Dienst Regelingen (DR) omdat de mestlaboratoria volgens AP05 verplicht zijn hun analyseresultaten voor N en P_2O_5 samen met verschillende andere monster- en partijgegevens naar DR te sturen (verlichting administratieve lastendruk). De voorschriften van artikel 81 van de Uitvoeringsregeling Meststoffenwet ten aanzien van analysetermijn, rapportagetermijn en bewaartermijn worden steeds als uitgangspunten genomen voor de door DR uitgevoerde, gerandomiseerde selectie.

Beoogde en bereikte resultaten en producten

In 2010 is het opnieuw voorgekomen dat enkele laboratoria een of meerdere monsters niet kon(den) leveren waar op basis van de DR-selectie om was verzocht. Als reden werd meestal opgegeven dat de verplichte bewaartermijn was verstreken. In voorkomende gevallen is het dienaangaande laboratorium verzocht een even groot aantal monsters uit de nog aanwezige voorraad beschikbaar te stellen evenals de daarbij behorende, aan DR gerapporteerde N- en P-resultaten.

RIKILT conformeert zich bij het onderzoek aan de door AP05 gegeven laboratoriummethoden. Deze methoden zijn erg arbeidsintensief. Omdat één lab alleen stapelbare (vaste) mest onderzoekt of omdat de DR-selectie een enkele maal slechts één mestsoort bevatte, was er voor drijfmest sprake van 24 lab-steekproefcombinaties (589 monsters) en voor vaste mest 26 (376 monsters). Totaal zijn 965 monsters op N en P onderzocht. De resultaten zijn vergeleken met die van de (zeven) laboratoria

middels de door AP05 voorgeschreven methode (Statistische Procescontrole) die gebruik maakt van een controlekaart. In deze controlekaart wordt per laboratorium de mediaan van de verschillen met de RIKILT-resultaten uitgezet ten opzichte van de grenzen $+2s$, $+3s$, $-2s$ en $-3s$ (s =standaarddeviatie). Overschrijding van $+3s$ of onderschrijding van $-3s$ wordt aangemerkt als een afwijking van de norm; hier is sprake van onbeheerste analysekwaliteit. Laboratoria waarvan twee medianen opeenvolgend aan één kant van de 0-lijn tussen $2s$ en $3s$ liggen, dienen te worden gewaarschuwd. Hetzelfde geldt indien de medianen negen keer opeenvolgend aan dezelfde kant van de 0-lijn bevinden.

Samengevat waren de resultaten van de steekproeven als volgt:

Bij stikstof werd voor één laboratorium bij alle vier steekproeven een normoverschrijding vastgesteld (verschil met de resultaten van RIKILT steeds groter dan $+3s$). Voor een ander laboratorium werd éénmaal een normonderschrijding berekend (verschil met de resultaten van RIKILT kleiner dan $-3s$), terwijl voor twee andere laboratoria (elk één keer) een mediaan werd berekend tussen $-2s$ en $-3s$. Opvallend is dat de laboratoria, met uitzondering van het hiervoor eerstbedoelde laboratorium, vrijwel altijd minder stikstof vinden dan RIKILT.

Ook bij fosfaat werd voor het hierboven eerstbedoelde laboratorium éénmaal een normoverschrijding (van $+3s$) berekend en daarnaast ook éénmaal een mediaan tussen $+2s$ en $+3s$. Bij de fosfaatbepaling valt op dat in de meeste gevallen door de laboratoria meer wordt gevonden dan door RIKILT. Voor drie laboratoria is berekend dat dat (nagenoeg) structureel is, waardoor deze labs worden gekenmerkt door ten minste negen opeenvolgende medianen boven de 0-lijn.

In 5 monsters drijfmest en 10 monsters stapelbare mest is de aanwezigheid van nitraat vastgesteld. Ongeveer de helft van deze monsters, waaronder alle drijfmestmonsters, was afkomstig van één laboratorium. In deze monsters heeft RIKILT het totaal stikstofgehalte gemeten middels NEN 7437, een methode waarmee ook nitraatstikstof kwantitatief wordt bepaald, dit in tegenstelling tot de referentiemethode die doorgaans voor de stikstofbepaling wordt toegepast, te weten NEN 7434. Het effect van de toepassing van eerstgenoemde methode is evident; alle RIKILT-resultaten waren hoger dan die van de laboratoria en met name bij enkele stapelbare-mestmonsters aanzienlijk hoger. Dit zou erop kunnen wijzen dat de laboratoria zich in de onderhavige gevallen niet van de aanwezigheid van nitraat bewust zijn geweest.

Over de noodzakelijke acties die op over- of onderschrijding van de berekende grenzen zouden moeten volgen, vindt nog discussie plaats binnen de Werkgroep Bemonstering en analyse mest.

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

Communicatie:

- De resultaten zijn voor een deel mondeling gerapporteerd aan de Werkgroep Bemonstering en analyse en per e-mail aan de betrokken laboratoria. De Werkgroep ontvangt een elektronisch exemplaar van de conclusies van de resultaten uit 2010.

Doorwerking:

- Opsporing mogelijke fraude-aangelegenheden.
- Nader onderzoek door de AID.

Verschenen documenten in de reeks Werkdocumenten van de Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu vanaf 2009

Werkdocumenten zijn verkrijgbaar bij het secretariaat van Unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, te Wageningen. T 0317 – 48 54 71; F 0317 – 41 90 00; E info.wnm@wur.nl
De werkdocumenten zijn ook te downloaden via de WOT-website www.wotnatuurenmilieu.wur.nl

2009

- 2006/2007
- 126** *Kamphorst, D.A.* Keuzes in het internationale biodiversiteitsbeleid; Verkenning van de beleidstheorie achter de internationale aspecten van het Beleidsprogramma Biodiversiteit (2008-2011)
- 127** *Dirkx, G.H.P. & F.J.P. van den Bosch.* Quick scan gebruik Catalogus groenblauwe diensten
- 128** *Loeb, R. & P.F.M. Verdonschot.* Complexiteit van nutriëntenlimitaties in oppervlaktewateren
- 129** *Kruit, J. & P.M. Veer.* Herfotografie van landschappen; Landschapsfoto's van de 'Collectie de Boer' als uitgangspunt voor het in beeld brengen van ontwikkelingen in het landschap in de periode 1976-2008
- 130** *Oenema, O., A. Smit & J.W.H. van der Kolk.* Indicatoren Landelijk Gebied; werkwijze en eerste resultaten
- 131** *Agricola, H.J.A.J. van Strien, J.A. Boone, M.A. Dolman, C.M. Goossen, S. de Vries, N.Y. van der Wulp, L.M.G. Groenemeijer, W.F. Lukey & R.J. van Til.* Achtergrond-document Nulmeting Effectindicatoren Monitor Agenda Vitaal Platteland
- 132** *Jaarrapportage 2008.* WOT-04-001 – Koepel
- 133** *Jaarrapportage 2008.* WOT-04-002 – Onderbouwend Onderzoek
- 134** *Jaarrapportage 2008.* WOT-04-003 – Advisering Natuur & Milieu
- 135** *Jaarrapportage 2008.* WOT-04-005 – M-AVP
- 136** *Jaarrapportage 2008.* WOT-04-006 – Natuurplanbureauafunctie
- 137** *Jaarrapportage 2008.* WOT-04-007 – Milieuplanbureauafunctie
- 138** *Jong de, J.J., J. van Os & R.A. Smidt.* Inventarisatie en beheerskosten van landschapselementen
- 139** *Dirkx, G.H.P., R.W. Verburg & P. van der Wielen.* Tegenkrachten Natuur. Korte verkenning van de weerstand tegen aankopen van landbouwgrond voor natuur
- 140** *Annual reports for 2008; Programme WOT-04*
- 141** *Vullings, L.A.E., C. Blok, G. Vonk, M. van Heusden, A. Huisman, J.M. van Linge, S. Keijzer, J. Oldengarm & J.D. Bulens.* Omgaan met digitale nationale beleidskaarten
- 142** *Vreke, J., A.L. Gerritsen, R.P. Kranendonk, M. Pleijte, P.H. Kersten & F.J.P. van den Bosch.* Maatlat Government – Governance
- 143** *Gerritsen, A.L., R.P. Kranendonk, J. Vreke, F.J.P. van den Bosch & M. Pleijte.* Verdrogingsbestrijding in het tijdperk van het Investeringsbudget Landelijk Gebied. Een verslag van casuonderzoek in de provincies Drenthe, Noord-Brabant en Noord-Holland.
- 144** *Luesink, H.H., P.W. Blokland, M.W. Hoogeveen & J.H. Wisman.* Ammoniakemissie uit de landbouw in 2006 en 2007
- 145** *Bakker de, H.C.M. & C.S.A. van Koppen.* Draagvlakonderzoek in de steigers. Een voorstudie naar indicatoren om maatschappelijk draagvlak voor natuur en landschap te meten
- 146** *Goossen, C.M.,* Monitoring recreatiegedrag van Nederlanders in landelijke gebieden. Jaar
- 147** *Hoefs, R.M.A., J. van Os & T.J.A. Gies.* Kavelruil en Landschap. Een korte verkenning naar ruimtelijke effecten van kavelruil.
- 148** *Klok, T.L., R. Hille Ris Lambers, P. de Vries, J.E. Tamis & J.W.M. Wijzman.* Quick scan model instruments for marine biodiversity policy.
- 149** *Spruijt, J., P. Spoorenberg & R. Schreuder.* Milieueffectiviteit en kosten van maatregelen gewasbescherming.
- 150** *Ehlert, P.A.I. (rapporteur).* Advies Bemonstering bodem voor differentiatie van fosfaatgebruiksnormen.
- 151** *Wulp van der, N.Y.* Storende elementen in het landschap: welke, waar en voor wie? Bijlage bij WOT-paper 1 – Krassen op het landschap
- 152** *Oltmer, K., K.H.M. van Bommel, J. Clement, J.J. de Jong, D.P. Rudrum & E.P.A.G. Schouwenberg.* Kosten voor habitattypen in Natura 2000-gebieden. Toepassing van de methode Kosteneffectiviteit natuurbeleid.
- 153** *Adrichem van, M.H.C., F.G. Wortelboer & G.W.W. Wamelink (2010).* MOVE. Model for terrestrial Vegetation. Version 4.0
- 154** *Wamelink, G.W.W., R.M. Winkler & F.G. Wortelboer.* User documentation MOVE4 v 1.0
- 155** *Gies de, T.J.A., L.J.J. Jeurissen, I. Staritsky & A. Bleeker.* Leefomgevingsindicatoren Landelijk gebied. Inventarisatie naar stand van zaken over geurhinder, lichthinder en fijn stof.
- 156** *Tamminga, S., A.W. Jongbloed, P. Bikker, L. Sebek, C. van Bruggen & O. Oenema.* Actualisatie excretiecijfers landbouwhuisdieren voor forfaits regeling Meststoffenwet
- 157** *Van der Salm, C., L. M. Boumans, G.B.M. Heuvelink & T.C. van Leeuwen.* Protocol voor validatie van het nutriëntenemissiemodel STONE op meetgegevens uit het Landelijk Meetnet effecten Mestbeleid
- 158** *Bouwma, I.M.* Quickscan Natura 2000 en Programma Beheer. Een vergelijking van Programma Beheer met de soorten en habitats van Natura 2000
- 159** *Gerritsen, A.L., D.A. Kamphorst, T.A. Selnes, M. van Veen, F.J.P. van den Bosch, L. van den Broek, M.E.A. Broekmeyer, J.L.M. Donders, R.J. Fontein, S. van Tol, G.W.W. Wamelink & P. van der Wielen.* Dilemma's en barrières in de praktijk van het natuur- en landschapsbeleid; Achtergronddocument bij Natuurbalans 2009.
- 160** *Fontein R.J, T.A. de Boer, B. Breman, C.M. Goossen, R.J.H.G. Henkens, J. Luttik & S. de Vries.* Relatie recreatie en natuur; Achtergronddocument bij Natuurbalans 2009
- 161** *Deneer, J.W. & R. Kruijne. (2010).* Atmosferische depositie van gewasbeschermingsmiddelen. Een verkenning van de literatuur verschenen na 2003.
- 162** *Verburg, R.W., M.E. Sanders, G.H.P. Dirkx, B. de Knegt & J.W. Kuhlman.* Natuur, landschap en landelijk gebied. Achtergronddocument bij Natuurbalans 2009.
- 163** *Doorn van, A.M. & M.P.C.P. Paulissen.* Natuurgericht milieubeleid voor Natura 2000-gebieden in Europees perspectief: een

- verkenning.
- 164** *Smidt, R.A., J. van Os & I. Staritsky.* Samenstellen van landelijke kaarten met landschapselementen, grondeigendom en beheer. Technisch achtergronddocument bij de opgeleverde bestanden.
- 165** *Pouwels, R., R.P.B. Foppen, M.F. Wallis de Vries, R. Jochem, M.J.S.M. Reijnen & A. van Kleunen,* Verkenning LARCH: omgaan met kwaliteit binnen ecologische netwerken.
- 166** *Born van den, G.J., H.H. Luesink, H.A.C. Verkerk, H.J. Mulder, J.N. Bosma, M.J.C. de Bode & O. Oenema,* Protocol voor monitoring landelijke mestmarkt onder een stelsel van gebruiksnormen, versie 2009.
- 167** *Dijk, T.A. van, J.J.M. Driessen, P.A.I. Ehlert, P.H. Hotsma, M.H.M.M. Montforts, S.F. Plessius & O. Oenema.* Protocol beoordeling stoffen Meststoffenwet- Versie 2.1
- 168** *Smits, M.J., M.J. Bogaardt, D. Eaton, A. Karbauskas & P. Roza.* De vermaatschappelijking van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. Een inventarisatie van visies in Brussel en diverse EU-lidstaten.
- 169** *Vreke, J. & I.E. Salverda.* Kwaliteit leefomgeving en stedelijk groen.
- 170** *Hengsdijk, H. & J.W.A. Langeveld.* Yield trends and yield gap analysis of major crops in the World.
- 171** *Horst, M.M.S. ter & J.G. Groenwold.* Tool to determine the coefficient of variation of DegT50 values of plant protection products in water-sediment systems for different values of the sorption coefficient
- 172** *Boons-Prins, E., P. Leffelaar, L. Bouman & E. Stehfest (2010)* Grassland simulation with the LPJmL model
- 173** *Smit, A., O. Oenema & J.W.H. van der Kolk.* Indicatoren Kwaliteit Landelijk Gebied
- 2010**
- 174** *Boer de, S., M.J. Bogaardt, P.H. Kersten, F.H. Kistenkas, M.G.G. Neven & M. van der Zouwen.* Zoektocht naar nationale beleidsruimte in de EU-richtlijnen voor het milieu- en natuurbeleid. Een vergelijking van de implementatie van de Vogel- en Habitatrichtlijn, de Kaderrichtlijn Water en de Nitratrichtlijn in Nederland, Engeland en Noordrijn-Westfalen
- 175** *Jaarrapportage 2009.* WOT-04-001 – Koepel
- 176** *Jaarrapportage 2009.* WOT-04-002 – Onderbouwend Onderzoek
- 177** *Jaarrapportage 2009.* WOT-04-003 – Advisering Natuur & Milieu
- 178** *Jaarrapportage 2009.* WOT-04-005 – M-AVP
- 179** *Jaarrapportage 2009.* WOT-04-006 – Natuurplanbureauafunctie
- 180** *Jaarrapportage 2009.* WOT-04-007 – Milieuplanbureauafunctie
- 181** *Annual reports for 2009; Programme WOT-04*
- 182** *Oenema, O., P. Bikker, J. van Harn, E.A.A. Smolders, L.B. Sebek, M. van den Berg, E. Stehfest & H. Westhoek.* Quickscan opbrengsten en efficiëntie in de gangbare en biologische akkerbouw, melkveehouderij, varkenshouderij en pluimveehouderij. Deelstudie van project 'Duurzame Eiwitvoorziening'.
- 183** *Smits, M.J.W., N.B.P. Polman & J. Westerink.* Uitbreidingsmogelijkheden voor groene en blauwe diensten in Nederland; Ervaringen uit het buitenland
- 184** *Dirkx, G.H.P. (red.).* Quick responsefunctie 2009. Verslag van de werkzaamheden.
- 185** *Kuhlman, J.W., J. Luijt, J. van Dijk, A.D. Schouten & M.J. Voskuilen.* Grondprijskaarten 1998-2008
- 186** *Slangen, L.H.G., R.A. Jongeneel, N.B.P. Polman, E. Lianouridis, H. Leneman & M.P.W. Sonneveld.* Rol en betekenis van commissies voor gebiedsgericht beleid.
- 187** *Temme, A.J.A.M. & P.H. Verburg.* Modelling of intensive and extensive farming in CLUE
- 188** *Vreke, J.* Financieringsconstructies voor landschap
- 189** *Slangen, L.H.G.* Economische concepten voor beleidsanalyse van milieu, natuur en landschap
- 190** *Knotters, M., G.B.M. Heuvelink, T. Hoogland & D.J.J. Walvoort.* A disposition of interpolation techniques
- 191** *Hoogeveen, M.W., P.W. Blokland, H. van Kernebeek, H.H. Luesink & J.H. Wisman.* Ammoniakemissie uit de landbouw in 1990 en 2005-2008
- 192** *Beekman, V., A. Pronk & A. de Smet.* De consumptie van dierlijke producten. Ontwikkeling, determinanten, actoren en interventies.
- 193** *Polman, N.B.P., L.H.G. Slangen, A.T. de Blaeij, J. Vader & J. van Dijk.* Baten van de EHS; De locatie van recreatiebedrijven
- 194** *Veeneklaas, F.R. & J. Vader.* Demografie in de Natuurverkenning 2011; Bijlage bij WOT-paper 3
- 195** *Wascher, D.M., M. van Eupen, C.A. Mûcher & I.R. Geijzendorffer,* Biodiversity of European Agricultural landscapes. Enhancing a High Nature Value Farmland Indicator
- 196** *Apeldoorn van, R.C., I.M. Bouwma, A.M. van Doorn, H.S.D. Naeff, R.M.A. Hoefs, B.S. Elbersen & B.J.R. van Rooij.* Natuurgebieden in Europa: bescherming en financiering
- 197** *Brus, D.J., R. Vasat, G. B. M. Heuvelink, M. Knotters, F. de Vries & D. J. J. Walvoort.* Towards a Soil Information System with quantified accuracy; A prototype for mapping continuous soil properties
- 198** *Groot, A.M.E. & A.L. Gerritsen, m.m.v. M.H. Borgstein, E.J. Bos & P. van der Wielen.* Verantwoording van de methodiek Achtergronddocument bij 'Kwalitatieve monitor Systeeminnovaties verduurzaming landbouw'
- 199** *Bos, E.J. & M.H. Borgstein.* Monitoring Gesloten voer-mest kringlopen. Achtergronddocument bij 'Kwalitatieve monitor Systeeminnovaties verduurzaming landbouw'
- 200** *Kennismarkt 27 april 2010;* Van onderbouwend onderzoek Wageningen UR naar producten Planbureau voor de Leefomgeving.
- 201** *Wielen van der, P.* Monitoring Integrale duurzame stallen. Achtergronddocument bij 'Kwalitatieve monitor Systeeminnovaties verduurzaming landbouw'
- 202** *Groot, A.M.E. & A.L. Gerritsen.* Monitoring Functionele agrobiodiversiteit. Achtergronddocument bij 'Kwalitatieve monitor Systeeminnovaties verduurzaming landbouw'
- 203** *Jongeneel, R.A. & L. Ge.* Farmers' behavior and the provision of public goods: Towards an analytical framework.
- 204** *Vries, S. de, M.H.G. Custers & J. Boers.* Storende elementen in beeld; de impact van menselijke artefacten op de landschapsbeleving nader onderzocht.
- 205** *Vader, J. J.L.M. Donders & H.W.B. Bredenoord.* Zicht op natuur- en landschapsorganisaties; Achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011.
- 206** *Jongeneel, R.A., L.H.G. Slangen & N.B.P. Polman.* Groene en Blauwe Diensten; Een raamwerk voor de analyse van doelen, maatregelen en

instrumenten

- 207** *Letourneau, A.P., P.H. Verburg & E. Stehfest.* Global change of land use systems; IMAGE: a new land allocation module
- 208** *Heer, M. de.* Het Park van de Toekomst. Achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011
- 209** *Knotters, M., J. Lahr, A.M. van Oosten-Siedlecka & P.F.M. Verdonschot, 2010.* Aggregation of ecological indicators for mapping aquatic nature quality. Overview of existing methods and case studies.
- 210** *Verdonschot, P.F.M. & A.M. van Oosten-Siedlecka* Graadmeters Aquatische natuur. Analyse gegevenskwaliteit Limnodata
- 211** *Linderhof, V.G.M. & Hans Leneman, 2010.* Quickscan kosteneffectiviteitsanalyse aquatische natuur
- 212** *Leneman, H. V.G.M. Linderhof & R. Michels, 2010.* Mogelijkheden voor het inbrengen van informatie uit de 'KRW database' in de 'KE database'
- 230** *Jaarrapportage 2009.* WOT-04-001 – Koepel
- 231** *Jaarrapportage 2009.* WOT-04-002 – Onderbouwend Onderzoek
- 232** *Jaarrapportage 2009.* WOT-04-003 – Advisering Natuur & Milieu
- 233** *Jaarrapportage 2009.* WOT-04-005 – M-AVP
- 234** *Jaarrapportage 2009.* WOT-04-006 – Natuurplanbureaufunctie
- 235** *Jaarrapportage 2009.* WOT-04-007 – Milieuplanbureaufunctie